

CAPACITATEA CIVILĂ DE FOLOSINȚĂ A PERSOANEI FIZICE ÎN REGLEMENTAREA CODULUI CIVIL AL REPUBLICII MOLDOVA

Conf. univ. dr. Grigore ARDELEAN
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Abstract

For centuries, law has recognized the civil capacity to use the natural person as his ability to have civil rights and obligations. These being known, it would be required to specify that the natural person has civil capacity, even if they do not have the capacity to exercise (part of the civil capacity), once they have the capacity to use. The same situation, in the opposite sense, is inadmissible, namely the person cannot have civil capacity if he does not have the capacity to use it, because the law does not recognize the natural person without such capacity.

Keywords: *natural person, usability, discernment, civil rights and obligations, disappearance without news.*

Introducere

După cum se observă din titlul subiectului examinat, ne referim la capacitatea civilă a persoanei fizice, și nu la capacitatea juridică, încercând a arăta că aceasta este o capacitate ramurală, specifică doar dreptului civil. Deși, în unele surse mai este numită capacitatea juridică a persoanei, iar acest fapt nu-l putem nega - instituția persoanei reprezintă o stare juridică, pentru a face distincția între capacitate juridică de ordin general a persoanei, din care poate face parte și capacitatea juridică de drept penal, de drept administrativ, fiscal etc., în materia capacității civile, am ales totuși să operăm cu sintagma „*capacitatea de drept civil a persoanei*”, care cuprinde, la rândul ei, capacitatea de folosință și cea de exercițiu.

De fapt, această opinie este susținută și de alți autori, care menționează că: capacitatea de drept civil este o capacitate de ramură, admitând că în orice categorie (ramură) de drept, unde există o reglementare în această materie, se poate admite și recunoaște o capacitate specială a participanților la raporturile juridice respective,

denumite capacitate de drept penal, de drept administrativ, de dreptul muncii, de drept comercial etc.¹.

Metodele și materiale aplicate în procesul studiului fac parte din categoria celor mai diverse, fiind utilizate metodele cele mai eficiente în materia cercetării juridice, dintre care enumerăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, metoda comparativă, precum și metoda empirică.

Rezultate obținute și discuții

După cum e și firesc să se procedeze în cadrul oricărui studiu în materie juridică, vom începe discuțiile asupra capacității civile de folosință a persoanei fizice de la definirea acesteia.

Noțiunea capacității civile de folosință

Spre deosebire de capacitatea juridică civilă, capacitatea civilă de folosință, beneficiază de o noțiune legală, conținută în art. 24 din Codul civil al Republicii Moldova, potrivit căruia, capacitatea de folosință este *capacitatea de a avea drepturi și obligații civile*.

Și în literatura de specialitate sunt întâlnite diverse noțiuni ale capacității de folosință a persoanei fizice, nule din ele fiind definite pornindu-se de la două elemente: capacitatea de folosință este parte a capacității civile a omului; ea constă în aptitudinea omului de a avea drepturi și obligații civile². Deși, elementele incluse în noțiune nu trezesc motive de critică, totuși în privința expresiei, „aptitudinea omului”, avem teme de a contrazice autorul. Or, aptitudinea persoanei, nu este altceva decât însușirea ei psihică, abilitatea de a deține, de a fi titulară de drepturi, ceea ce în sensul juridico-civil al capacității de folosință, această aptitudine nu este necesară, chiar și persoanele fără discernământ, incapabile etc., au vocația de a deține drepturi.

Din acest considerent, poate, legiuitorul nostru a renunțat în varianta actuală a Codului civil [art. 24 alin. (1)], de după 1 martie 2019, la sintagma: „*aptitudinea de a avea*”, având în vedere că, în redactarea anterioară, la art. 18 alin. (1) se vorbea expres despre aptitudine.

În opinia noastră, prin **capacitatea civilă de folosință a persoanei fizice se înțelege** *aceea parte a capacității juridice datorită căreia orice persoană deține drepturi și obligații civile, de la naștere și până la moartea sa, în mod necondiționat.*

¹ E. Lupan, I.S. Pop, *Tratat de drept civil Persoanele*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 40.

² A. Suba, *Drept civil. Persoana fizică și persoana juridică*, București, 1994, p. 21.

Caracterele juridice ale capacității civile de folosință

Din noțiunea legală, dar și din întregul text de la art. 24 alin. (1) din Codul civil și următoarele, putem deduce următoarele caractere juridice ale capacității civile de folosință:

➤ *legalitatea*, deoarece ea, capacitatea de folosință, este creația legiuitorului, este consacrată și recunoscută de legea civilă, precum și este garantată de legea supremă. Or, potrivit art. 15 din Constituție, cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea;

➤ *egalitatea*, indică asupra faptului că fiecărei persoane în măsură egală i se recunoaște capacitatea civilă de folosință [art. 24 alin. (1) fraza a II-a din Codul civil]. Mai mult, potrivit art. 31 alin. (1) din Codul civil, capacitatea civilă este recunoscută în măsură egală tuturor persoanelor, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, grad de cultură sau de alte criterii similare;

➤ *universalitatea*, presupune recunoașterea tuturor persoanelor fizice a capacității de folosință, fapt consfințit și în art. 6 al Declarației universale a drepturilor omului, care prevede că fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea sa juridică;

➤ *generalitatea* are în vedere că persoana fizică are o capacitate de folosință generală, spre deosebire de aceeași capacitate a persoanei juridice, care are o capacitate de folosință specială, exprimată prin principiul specialității capacității de folosință. Acest principiu înseamnă că acest din urmă subiect de drept civil nu poate avea decât acele drepturi și obligații civile care sunt necesare realizării scopului său legal sau statutar³. În rest, persoana fizică se poate bucura de absolut toate drepturile și obligațiile civile pe care le poate avea o persoană;

➤ *inalienabilitatea* capacității de folosință exprimă ideea inadmisibilității înstrăinării sau renunțării la ea în tot sau în parte. În acest sens, potrivit art. 31 alin. (4) al Codului civil, *renunțarea totală sau parțială a unei persoane fizice la capacitatea de folosință (...) sunt nule*;

➤ *intangibilitate* este un caracter juridic al capacității de folosință potrivit căruia nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință, decât în modul prevăzut de lege.

Începutul capacității de folosință

De regulă, capacitatea civilă de folosință a persoanei fizice apare din momentul nașterii omului [art. 24 alin. (2) al Codului civil]. În termeni juridici, momentul nașterii este o dată, în principiu, certă, de la care persoana devine titular de drepturi

³ E. Lupan, I.S. Pop, *Tratat de drept civil Persoanele*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 48-49.

și obligații. În cazul în care se naște într-o instituție medicală, de stat sau privată, dovada momentului nașterii, respectiv, al dobândirii drepturilor și obligațiilor, se face prin certificatul ce confirmă nașterea (act medical), dată preluată și inclusă în certificatul de naștere (act de stare civilă)⁴ eliberat în conformitate cu legislația în vigoare⁵.

În lipsa actelor medicale constatatoare, înregistrarea nașterii copilului se face pe baza hotărârii instanței judecătorești privind stabilirea faptului nașterii copilului.

Spuneam de la început, de regulă, atunci când vorbeam despre momentul dobândirii capacității de folosință, pentru că există și excepția. Anume, persoana fizică dobândește statutul de persoană, respectiv, dobândește drepturi, iar ca urmare, capacitate civilă de folosință, și înainte de a se naște. Or, acest lucru ni-l spune alin. (3) al art. 24 din Codul civil, *dreptul de moștenire a persoanei fizice apare la concepțiune dacă se naște vie*.

Conținutul capacității de folosință

Conținutul dreptului de folosință se află în strânsă legătură cu caracterul generalității capacității de folosință descris mai sus, potrivit căruia, persoana se bucură de toate drepturile și are toate obligațiile civile pe care le poate prevedea legea.

Prin urmare, este inutil, dar și imposibil de făcut o inventariere a tuturor drepturilor pe care le poate avea o persoană, doar cu o excepție ce se leagă de categoria persoanei fizice sau, după cum se spune în literatura de specialitate de felul capacității de folosință (capacitatea de folosință anticipată). Or, persoana neconcepută sau chiar cea concepută, dar încă nenăscută poate avea un singur drept, dreptul la moștenire, iar de numărul obligațiilor nici nu încapă discuție, acesta ne având absolut nicio obligație.

De asemenea, mai avem de punctat că, în plan juridico-civil, numărul drepturilor subiective și obligațiilor civile este nedeterminat și nedeterminabil cu excepția drepturilor reale, și aici cu unele excepții și doar prin compararea cu numărul drepturilor altei persoane ce face parte din aceleași împrejurări juridice. Bunăoară, dacă unul din doi frați, este dezmoșteni, în mod evident, conținutul capacității de folosință a celui dezmoștenit⁶, prin comparație, este mai restrâns.

Faptul că în unele surse, atunci când se apreciază conținutul capacității de folosință, în funcție de anumite criterii, iar în calitate de criterii se aduc unele limitări,

⁴ Actele de stare civilă sunt înscrisuri autentice de stat, prin care se confirmă faptele și evenimentele ce influențează apariția, modificarea sau încetarea drepturilor și obligațiilor persoanelor și se caracterizează statutul de drept al acestora.

⁵ Legea privind actele de stare civilă nr. 100/2001, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-99 din 17 august 2001.

⁶ În temeiul art. 2196 din Codul civil al Republicii Moldova, testatorul poate dezmoșteni prin testament rudele și/sau soțul fără a desemna un moștenitor. Dreptul la rezervă succesorală rămâne neafectat.

il considerăm eronat, atâta timp, cât persoana este limitată în exercitarea unor drepturi și nu este lipsită de ele definitiv.

Limitarea capacității civile de folosință

Cu toate că, după caracterele sale juridice, capacitatea civilă de folosință este intangibilă, iar acest fapt este menționat expres în art. 31 alin. (3) din Codul civil (nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință), tot în aceeași normă, se adaugă sintagma: (...) *decât în cazul și în modul prevăzut de lege*.

Deci, care ar fi acele îngrădiri ale capacității de folosință impuse prin lege? Deși Codul civil nu le enumeră expres, dar acest lucru nici nu ar ține doar de competența lui, din conținutul său putem distinge unele dispoziții legale ce vin să sancționeze pentru anumite fapte, uneori să protejeze pe cineva, iar acestea au în același timp și efectul limitării capacității de folosință a persoanei fizice. Aceste îngrădiri, de fapt, ar putea fi grupate în mai multe categorii:

- *sancțiuni de drept penal* – față de persoana care a săvârșit infracțiuni, se pot aplica pedepse sub formă de privațiune de libertate, interdicția de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, îngrădirea de ași alege locul de trai etc.;
- *sancțiuni de drept civil* – din care am enumera:
 - *nedemnitățile succesorală*⁷;
 - *decăderea din drepturile părintești*⁸.
- *măsuri de ocrotire a unor categorii de persoane (minorii, persoanele cu deficiențe mintale etc.)*.

Încetarea capacității civile de folosință

Fără nicio excepție, capacitatea civilă de folosință încetează odată cu moartea persoanei.

⁷ În temeiul **art. 2169 din Codul civil**, o persoană este exclusă de la moștenire în următoarele cazuri: a) dacă l-a omorât pe cel care a lăsat moștenirea sau a săvârșit o tentativă de a-l omorî; b) dacă intenționat și ilegal l-a împiedicat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară; c) dacă prin dol sau violență l-a determinat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară; d) dacă în mod intenționat și ilegal a ascuns, a alterat, a distrus sau a falsificat o dispoziție testamentară a celui care a lăsat moștenirea.

De asemenea, părintele care a fost decăzut din drepturile părintești în privința copilului nu poate fi moștenitor legal al acelui copil.

⁸ Potrivit **art. 67 din Codul familiei**, părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă: a) se eschivează de la exercitarea obligațiilor părintești, inclusiv de la plata pensiei de întreținere; b) refuză să ia copilul din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă, dintr-o instituție de asistență socială sau alta similară; c) fac abuz de drepturile părintești; d) se comportă cu cruzime față de copil, aplicând violența fizică sau psihică, atentează la inviolabilitatea sexuală a copilului; e) prin comportare amorală, influențează negativ asupra copilului; f) suferă de alcoolism cronic sau de narcomanie; g) au săvârșit infracțiuni premeditate contra vieții și sănătății copiilor sau a soțului; precum și h) în alte cazuri când aceasta o cer interesele copilului.

Din acel moment, încetează toate drepturile și obligațiile, anume în persoana celui ce a decedat, pentru că drepturile patrimoniale ale defunctului nu se sting odată cu persoana, ci se transmit, de drept, moștenitorilor acesteia.

Fiind o ficțiune juridică, distinctă de corpul uman, persoana acestuia, în unele cazuri prevăzute de lege, poate să decedeze la o dată diferită. Prin urmare, legea civilă recunoaște două situații în care persoana se consideră decedată (*atenție!*, persoana, și nu omul): **moartea biologică**, fiind numită și moartea fizică, și **moartea declarată** (decesul civil).

Decesul biologic (moartea fizică) al persoanei fizice

Confirmarea decesului biologic al persoanei se face prin actul de constatare a decesului (certificat medical), eliberat de o unitate sanitară, în care este indicată data, ora și cauza decesului, date preluate și înserate în certificatul de deces (act de stare civilă).

În principiu, dovada sfârșitului capacității civile de folosință, adică a morții persoanei fizice, cade în sarcina aceluia, care reclamă pentru sine vreun drept sau formulează vreo pretenție, adică aceluia care afirmă faptul morții altei persoane. Și dacă se pretinde că o persoană fizică a încetat din viață la o dată determinată, va trebui să dovedească această dată, ori de câte ori de proba acesteia depinde admiterea reclamației sale. Moartea nu se prezumă⁹, chestiune valabilă doar pentru moartea fizică, pentru că cea civilă, prin definiție este o prezumție a morții biologice.

Spuneam *supra*, declararea morții biologice, *în principiu*, vine în sarcina celui ce invocă un interes, pentru că, *de lege*, există o categorie de subiecți obligați să declare decesul în fața organelor de stare civilă. Deci, potrivit legii¹⁰, au obligația de a face declarația de deces, membrii familiei sau rudele decedatului, iar în lipsa acestora – colocatarii, vecinii, administrația imobilului, medicul sau altă persoană din unitatea sanitară unde s-a produs decesul.

Decesul declarat (moartea civilă) al persoanei fizice

După cum spuneam, în afară de cazul morții biologice a persoanei care, de fapt, coincide cu moartea omului, mai există și cazul în care persoana poate fi declarată, evident, în baza unei proceduri judiciare speciale, decedată chiar dacă nu există o dovadă medicală a acestui fapt.

Deci, este vorba de o moarte prezumată de anumite împrejurări, iar acestea sunt, în mod obligatoriu, dispariția fără veste. De aceea, declararea morții juridice (civile) a persoanei nu poate avea loc înainte ca aceasta să fi fost declarată dispărută fără veste, fapt care ne determină să discutăm, înainte de toate, și despre instituția dispariției fără veste.

⁹ E. Lupan, I.S. Pop, *Tratat de drept civil Persoanele*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p.75.

¹⁰ Legea privind actele de stare civilă nr. 100/2001, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 97-99 din 17 august 2001, art. 56 alin. (2).

Declararea dispariției fără veste a persoanei fizice

Așadar, în temeiul art. 165 al Codului civil, persoana fizică poate fi declarată dispărută fără veste dacă lipsește de la domiciliu și a trecut cel puțin un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei. *Dispariția se declară de instanța de judecată la cererea persoanei interesate.* În cazul imposibilității de a se determina ziua primirii ultimelor informații despre dispărut, termenul pentru declararea dispariției fără veste va începe să curgă din prima zi a lunii următoare celei în care au fost primite ultimele informații despre dispărut, iar în cazul imposibilității de a determina această lună, de la întâi ianuarie al următorului an.

Efectele dispariției fără veste asupra capacității de folosință

De la început, trebuie de precizat, că dispariția fără veste a persoanei fizice nu are ca efect încetarea capacității ei de folosință, acest efect se produce doar dacă despre ea nu există nicio veste timp de trei ani de zile, acesta fiind temeiul încetării capacității de folosință, odată ce este și temei al declarării decesului.

De altfel, faptul dat, rezultă din prevederile art. 166 din Codul civil al Republicii Moldova care se referă la protecția bunurilor persoanei dispărute fără veste, deci, ei i se menține capacitatea civilă de folosință, legea având grijă să încredințeze administrarea bunurilor sale de terți în numele și pe contul persoanei dispărute până la întoarcerea ei sau declararea decesului. Or, potrivit normei menționate, dacă este necesară administrarea permanentă a patrimoniului persoanei declarate dispărută fără veste, instanța de judecată numește un administrator, cu care autoritatea tutelară încheie un contract de administrare fiduciară. La cererea persoanei interesate, instanța de judecată poate numi un administrator și înainte de expirarea unui an din ziua primirii ultimilor știri despre locul aflării persoanei dispărute.

Mai mult, faptul inadmisibilității încetării capacității civile de folosință a persoanei fizice dispărute fără veste este prevăzut expres la art. 166 alin. (2) al Codului civil, *potrivit căruia declararea dispariției persoanei nu atrage modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor acesteia.*

Efectele apariției persoanei declarate dispărută fără veste

În temeiul art. 167 al Codului civil moldav, dacă persoana declarată dispărută fără veste apare sau dacă sunt știri despre locul aflării ei, instanța de judecată, la cererea persoanei interesate, anulează hotărârea de declarare a dispariției și desființează, după caz, administrarea fiduciară a patrimoniului acesteia. Cel declarat dispărut poate cere administratorului fiduciar repararea prejudiciului cauzat prin administrarea necorespunzătoare a patrimoniului său.

Declararea judecătorească a decesului persoanei fizice

Persoana poate fi declarată decedată prin hotărâre a instanței de judecată dacă timp de 3 ani la domiciliul său lipsesc știri despre locul unde se află. Ziua morții persoanei declarate decedată se consideră ziua la care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă. Declararea decesului produce aceleași efecte juridice ca și decesul fizic constatat.

Utilitatea instituției declarării persoanei decedate

Instituția morții civile, este o creație a legiuitorului care prezintă utilitate practică însemnată. Or, prin aceasta se pot soluționa un șir de probleme, satisfăcute diferit interese a celor din anturajul defunctului (soț, copii, moștenitori, angajator etc.) dintre care prezentăm pe cele mai esențiale arătate în literatura autohtonă de specialitate¹¹:

➤ soțul rămas după dispariția persoanei este interesat sub aspectul sorții căsătoriei și al relațiilor sale patrimoniale cu soțul dispărut. În cazul în care va fi declarat decedat, poate obține certificatul de divorț;

➤ descendenții sunt și ei interesați din punctul de vedere al realizării drepturilor și îndeplinirii obligațiilor părintești față de ei, al moștenirii etc.

➤ persoanele inapte de muncă care s-au aflat la întreținerea persoanei dispărute nu se pot adresa pentru primirea asistenței din partea statului, atâta timp, cât persoana dispărută nu este declarată decedată, deoarece se consideră că au întreținător:

➤ în cazul absenței îndelungate a persoanei, i se pot aduce daune materiale bunurilor sale, din cauza lăsării lor fără supraveghere, respectiv, poate fi diminuată valoarea lor, pe când în cazul declarării decesului, ele vor putea trece la alt persoane continuând a fi valorificate;

➤ declararea decesului persoanei dispărute prezintă interes și pentru creditorii (poate și debitorii) ai celui dispărut în a recupera creanțe (respectiv în a achita datoriile);

➤ membrii asociați ai celui declarat decedat vor putea dobândi în proprietate cota-parte din participațiuni sau acțiuni ale defunctului;

➤ societatea este interesată sub aspectul politicii demografice, al capacității de apărare, al forței de muncă, al evidenței populației etc.

Declararea decesului persoanei dispărute în împrejurări primejdioase

Persoana poate fi declarată decedată prin hotărâre a instanței de judecată și în cazul în care lipsesc știri despre locul unde se află, dacă după 6 luni a dispărut în

¹¹ I. Trofimov (coord.), *Drept civil. Persoanele*, Tipografia Elena, Chișinău, 2004.

împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei a presupune că a decedat în urma unui anumit accident. Spre exemplu, persoana a fost implicată în acțiuni de salvare, de lichidare a consecințelor unor avarii nucleare, se deplasa într-un tren implicat în accident, iar corpul acestuia nu a fost posibil de identificate etc.

Dacă o persoană dispărută în împrejurări care prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că a decedat în urma unui accident este declarată decedată, instanța de judecată poate să declare ca dată a decesului ziua morții ei prezumate [art. 168 alin. (3) fraza II din Codul civil].

Particularitatea declarării decesului militarului

Un militar sau o altă persoană dispărută fără veste în legătură cu acțiuni militare poate fi declarată decedată numai după expirarea a 2 ani de la încetarea acțiunilor militare [art. 168 alin. (2) din Codul civil al Republicii Moldova].

Efectele apariției persoanei declarate decedată. Cazul redobândirii capacității civile de folosință

Potrivit art. 169 din Codul civil al Republicii Moldova, în cazul apariției sau descoperirii locului de aflare a persoanei declarate decedată, instanța de judecată anulează hotărârea privind declararea decesului ei. În acest caz, independent de momentul apariției sale, persoana declarată decedată poate cere de la oricare altă persoană să-i restituie bunurile care s-au păstrat și care au trecut cu titlu gratuit la aceasta după declararea decesului său. Dobânditorul cu titlu oneros nu este obligat să restituie bunurile dacă nu se dovedește că la data dobândirii lor știa sau trebuia să știe că cel declarat decedat este în viață. Dacă bunurile nu s-au păstrat, dobânditorul de rea-credință este obligat să restituie valoarea lor.

Dacă bunurile persoanei declarate decedată au trecut pe baza dreptului de succesiune la stat și au fost vândute, după anularea hotărârii de declarare a decesului persoanei i se restituie suma realizată din vânzarea bunurilor [art. 169 alin. (4) din Codul civil al Republicii Moldova].

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18 august 1994, nr. 1.
2. Codul Civil al Republicii al Moldova, adoptat prin Legea nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22 iunie 2002, nr. 82-86.

3. Codul civil al Republicii Moldova, aprobat prin Legea R.S.S. Moldovenești din 26 decembrie 1964, *Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești*, 1964, nr. 36.
4. Codul civil al României, aprobat prin Legea nr. 71/2011, republicată, în *Monitorul oficial al României*, 15 iulie 2011, nr. 505, art. 916 alin. (1).
5. Legea privind actele de stare civilă nr. 100/2001, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 97-99 din 17 august 2001.
6. I. Trofimov (coord.), *Drept civil. Persoanele*, Tipografia Elena, Chișinău, 2004.
7. E. Lupan, I.S. Pop, *Tratat de drept civil. Persoanele*, Ed. C.H. Beck, București, 2007.
8. A. Suba, *Drept civil. Persoana fizică și persoana juridică*, București, 1994.